

РАЗОМ ІНЕЙНЕМ



Щомісячна газета Черкаського обласного благодійного єврейського фонду „Турбота поколінь – Хесед Дорот”

Видається з грудня 2000 року.

Гяр/Сіван 5786

травень 2026

№5(293)

зі святом Шавуот!



Свято Шавуот

«І свята Шавуот дотримуйся — свято пер-
воплодів, коли починаєш жнива пшениці».

(Шмот, 33)

Свято має чотири назви: Шавуот, Свято бікурім, Ацерет і Свято Дарування Тори. Джерело назви „Шавуот” міститься у семи тижнях (шавуот), які відрховують від свята Песах. Ці сім тижнів закінчуються 5 Сівана. Таким чином, 6 Сівана є п'ятдесятим днем після Песаха. Інше пояснення ґрунтується на співзвучності слів „шавуот” („тижні”) і „швуот” („клятви”), адже з цим днем пов'язані дві клятви: клятва, яку дав народ Ізраїлю під час отримання Тори, стоячи біля підніжжя гори Синай: „Будемо виконувати [настанови Тори] і вивчати [її, заглиблюючись у зміст її заповідей]” і клятва, яку дав Вс-вишній: ніколи не замінювати обраний Ним народ Ізраїлю іншим народом.

Святом бікурім („первоплодів”) воно називається тому, що коли євреї приходили в цей день до Храму, вони приносили із собою „первинки врожаю своєї землі” — як вираження вдячності Вс-вишньому, Який дав їм у володіння цю землю і насичує їх її плодами. Бікурім приносили лише із семи видів плодів, якими славиться Земля Ізраїлю: пшениці, ячменю, винограду, інжиру, гранатів, оливків і фініків. Церемонія принесення бікурім була надзвичайно урочистою і проходила при великому скупченні людей. Ремісники Єрусалима переривали роботу, коли повз проходила процесія людей, які несли бікурім, і вітали її стоячи. Увійшовши до двору Храму, паломники передавали бікурім коєнам, читаючи при цьому уривок із Тори, у якому йдеться про цю заповідь і про події, що відбувалися з народом Ізраїлю до того, як він увійшов у володіння обіцяною йому землею. Це читання завершувалося словами: „А тепер ось — я приніс первинки врожаю землі, яку Ти дав мені, Г-споди!”



У Талмуді Шавуот називається „Ацерет”. Ця назва відображає ідею про те, що Шавуот є завершенням свята Песах — його восьмим днем, віддаленим від нього на сім тижнів (подібно до того, як Шміні-Ацерет завершує свято Сукот). Четверта назва — „Свято Дарування Тори” — пов'язана з тією ж ідеєю і підкреслює, що вихід з Єгипту, який ми святкуємо у Песах, не був самоціллю, а лише підготовкою до отримання Тори. І в молитвах цього дня ми постійно називаємо його: „...це свято Шавуот, час Дарування нашої Тори”. Але чому саме день дарування, а не отримання Тори? Тому що дарування Тори відбулося в певний день, а отримання Тори відбувається постійно, щодня...

Прийнято прикрашати домівки та синагоги у Шавуот листям або травами. Також прийнято встановлювати у синагогах дерева навколо біми, щоб нагадати, що у Шавуот Вс-вишній визначає долю плодівих дерев, і слід молитися за них. Віленський Гаон заборонив цей звичай у багатьох громадах, тому що в наш час інші народи також запровадили звичай встановлювати дерева у свої свята.

Існує звичай прикрашати сувої Тори трояндами. Також прийнято встановлювати у синагогах дерева навколо біми, щоб нагадати, що у Шавуот Вс-вишній визначає долю плодівих дерев, і слід молитися за них. Віленський Гаон заборонив цей звичай у багатьох громадах, тому що в наш час інші народи також запровадили звичай встановлювати дерева у свої свята.

Усі заповіді Шавуот — хлібне приношення, бікурім тощо — були пов'язані з Храмом. Після руйнування Храму виконання цих заповідей стало неможливим. Однак святкування Шавуот як річниці Дарування Тори призвело до виникнення звичаїв, яких можна дотримуватися незалежно від обставин часу і місця.

Найпоширеніший із цих звичаїв — провести всю святкову ніч без сну, присвятивши її навчанню. Основоположна книга кабали „Зогар” говорить про ніч свята Шавуот: „Праведники минулих поколінь не спали цієї ночі, проводячи її за вивченням Тори”. Дотримуючись цього звичаю, ми не спимо у ніч Шавуот; у багатьох громадах у цей час прийнято читати спеціальний збірник текстів „Тікун лейль Шавуот”. Буквальне значення слова „тікун” — „виправлення”. Сказано, що в ніч перед Даруванням Тори біля гори Синай сини Ізраїлю, наші з вами пращури, спали спокійним сном. Можна було б припустити, що вони чекали мить світла без сну, але цього не сталося. Ми виправляємо їхню „помилку”, проводячи всю ніч за вивченням Тори.

У Середньовіччі в громадах Європи виник ще один цікавий звичай — у Шавуот маленькі діти отримували свій перший урок Тори. Вперше ця практика згадується у працях рава Елієзера з Вормса (1160–1230). За його словами, саме у Шавуот єврейських дітей уперше приводили до хедера, де вчитель знайомив їх із єврейською абеткою. А щоб навчання було веселішим, літери намащували медом і давали дітям його злизати.

За звичаєм під час ранкової трапези у Шавуот їдять молочну їжу — на згадку про те, що одразу після Дарування Тори, отримавши закони про заборону їжу, сини Ізраїлю не могли користуватися посудом, доки не відкашували його, тому їли лише молочне. А оскільки справа була у суботу, очистити посуд і приготувати кошерне м'ясо вони змогли лише наступного дня.

У свято Шавуот у синагозі читають розділ Тори, у якому йдеться про її Дарування, а Десять заповідей читають на особливий мотив: він має нагадати нам про голос Вс-вишнього, почутий тоді нашими предками. Тому прийнято приводити до синагоги дітей, навіть найменших, щоб вони слухали Десять заповідей і щороку приймали Тору.

У 2026 році свято Шавуот припадає на 22 і 23 травня. Свято починається після заходу Сонця 21 травня.

Хаг самеах Шавуот!

рав Еліягу Кі Тов.

У Черкасах відзначили Лаг ба-Омер

5 травня 2026 року у Черкасах на подвір'ї синагоги відбулося яскраве та багатолюдне святкування Лаг ба-Омер, організоване ЧОБЄФ „Хесед Дорот”, Черкаською синагогою та філією ЄА „Сохнут-Україна” у місті Черкаси.

Розпочалося свято з привітального слова головного рабина Черкас та Черкаської області Дова Аксельрода. Після цього учасники долучилися до святкового парадку з плакатами та символікою Лаг ба-Омеру. Урочистою ходою пройшли не лише діти, а й їхні батьки, дідуся та бабусі, створюючи атмосферу єдності та родинного тепла. Завершився парад біля спеціально підготовленого місця для вогнища — одного з головних символів цього свята.

Особливим моментом стало спільне читання дітьми разом із рабином 12 псукім — висловів, що передають ключові цінності Тори, нагадують про важливість добра, взаємоповаги та духовного зростання.

Святкову програму продовжили ребецен Хана Аксельрод, а також Олександр та Олена Шпанель, які підготували для гостей насичену розважальною частиною. На відвідувачів чекали інтерактивні локації, ігри та активності для дітей і дорослих, де кожен мав змогу проявити свої спортивні, творчі та інтелектуальні здібності. Атмосферу доповнило смачне кошерне чагування, що зробило захід ще більш теплим і затишним.

Завершилося свято традиційною лотереєю з численними цінними призами. Учасники заходу отримали заряд позитивних емоцій та гарного настрою, який, за словами ребецен Хани, варто зберігати до наступного важливого свята — Шавуот.

Варто зазначити, що традиція святкування Лаг ба-Омер у громаді має глибоке коріння: у фотоархіві ЧОБЄФ „Хесед Дорот” зберігаються світліни святкування ще з 2005 року, які є яскравим свідченням тягlosti традицій та активного життя єврейської громади Черкас.

Світліни з заходу можна подивитись на сайті ЧОБЄФ „Хесед Дорот” за адресою <https://www.hesed-dorot.org.uk.ua>.

Михайло Тайбішляк, редактор газети „Інейнем — Разом”.



hesed-dorot.org.uk.ua

Про прабабусю царя Давида

Шляхетність людини, як і поняття часу, неможливо точно й повністю визначити. Однак саме людина, наділена цією рисою, здатна звершувати посправжньому великі справи, які залишаються у пам'яті наступних поколінь. Історія моавитянки Рут є яскравим підтвердженням цього.

Рут народилася у 1007 році до н. е. в родині моавитського царя Еглона — правителя держави, що була вкрай вороже налаштована як до євреїв, так і до Ізраїлю. Проте принцеса Моава змогла подолати ці суперечності й у підсумку стала праматір'ю найвидатніших царів Ізраїлю — Давида та Шломо (Соломона). Допомогли їй у цьому не лише неймовірний збіг обставин, незалежних від волі Рут, а й виняткова шляхетність цієї жінки.

Сталося так, що одного разу в околицях міста Бейт-Лехем (одна з назв Віфлеєма) настав неврожайний рік. Через це родина заможного та знатного городянина Елімелеха вирішила переселитися до сусіднього Моава, де голоду не було. До речі, Елімелех належав до числа визначних для єврейського народу людей. Його рід походив від самого Єсуди — праотця одного з колін Ізраїлевих. Узавши із собою дружину Наомі та двох синів — Махлона і Кільйона, — Елімелех прибув до Моава.

Судячи з усього, спочатку знатний ізраїльтянин хотів лише „перечекати” в Моаві голодні часи на батьківщині. Проте спадкоємця одного з колін Ізраїлю в Моаві прийняли надто добре. За умови, що Елімелех залишиться там назавжди, йому дарували свободу дій, а його синам віддали за дружин принцеса Орпу та Рут. Від такої пропозиції відмовитися було неможливо, тому всі чоловіки родини вирішили назавжди оселитися в Моаві. Це рішення стало для них фатальним. Один за одним, розорившись, вони пішли з життя, залишивши своїх дружин бідними вдовами.

Найстарша з жінок, Наомі, вирішила залишити Моав і повернутися до Ізраїлю. Обидві невістки, заявивши, що не залишать своєруху саму, вирушили разом із нею. На кордоні двох держав Наомі запропонувала молодим вдовам зробити остаточний вибір: повернутися назад до свого батька, царя Моава Еглона, чи піти разом із нею в невідомість і бідність. Орпа вирішила повернутися. Згодом вона створила нову родину, з якої походив лиходій Голіаф. Рут же відмовилася повертатися. Приймаючи єврейську віру, вона всім серцем полюбила Єдиного Б-га, а отже, у душі стала єврейкою, вирішивши назавжди пов'язати своє життя з єврейським народом, чого б це їй не коштувало.

Наомі та Рут повернулися до Бейт-Лехема зовсім зубожливими. Гордість не дозволила Наомі звернутися по допомогу до своїх заможніших родичів. Єдиною можливістю прогледуватися для них стало збирання колосків, що залишалися на полях після жнив. Для ізраїльських бідняків це була звична практика. Заможним євреям навіть було заповідано три способи непомітної допомоги нужденним. Перший — пеа — незжата смуга поля. Другий — шохеха — забутий жінцями сніп. Третій — лекет — окремі колоски, що залишилися на землі.

Зважаючи на те, що третій спосіб був найменш продуктивним, забути колоски збирали найслабші й найбеззахисніші люди. Рут, за якою, окрім Наомі, ніхто не стояв, займалася саме збиранням колосків. Єдиним позитивним чинником було те, що це було поле родича Наомі на ім'я Боаз. Він був не лише заможним, а й дуже впливовою людиною, яку Талмуд ототожнює з Івцаном — одним із суддів Ізраїлю.

Боаз, перевіряючи роботу жінців, звернув увагу на скромну й працьовиту молоду жінку, яка збирала колоски. Дізнавшись, хто вона, Боаз вирішив непомітно допомогти їй та своїй родичці Наомі. Він наказав жінцям бути менш ретельними під час збирання врожаю, щоб жінки могли зібрати більше такого необхідного їм зерна. Потім розпорядився годувати й напувати Рут нарівні зі своїми працівницями, що ще більше полегшило життя бідних жінок. Але так не могло тривати довго. Жнива в Ізраїлі тривали щонайбільше три місяці, після чого бідняки залишалися самі на себє.

Боазу й Наомі потрібно було щось вирішувати, але ситуація була надзвичайно складною. Сам Боаз був уже дуже літньою людиною, Наомі теж, а молода Рут — моавитянка. А за всі злочини Моава щодо євреїв їм назавжди було заборонено ріднитися з дітьми Ізраїлю. Допомогти в цій ситуації міг левіратний шлюб, коли бездітна вдова єврея виходила заміж за його близького родича. Але обійти заборону на споріднення з моавитянами було значно складніше.

Вихід знайшли в Усній Торі. Згідно з її коментарями, заборона поширювалася лише на чоловіків-моавитян. Жінок-моавитянок вона не стосувалася. Наприкінці жнив Наомі запропонувала Рут зробити таке: дізнатися, де Боаз лягатиме спати, прийти до нього й прозоро натякнутися — або левіратний шлюб, або халіца (прилюдна відмова від шлюбу), що вважалося ганьбою для роду. Судячи з усього, обидві сторони прагнули спільного рішення, а прихід Рут на тік до Боаза лише пришвидшив процес.

У підсумку між двома сторонами відбулося весілля, яке узаконило шлюб Рут і Боаза. Самій молодій жінці це не принесло великого щастя — її чоловік помер буквально наступного дня після весілля. Проте для історії Ізраїлю це мало величезне значення. Від Боаза Рут народила сина, якому дали ім'я Овед. Його онуком згодом став хлопчик Давид. Саме йому судилося стати царем Ізраїлю. За свою шляхетність і вірність ідеям єврейської віри Рут було винагороджено. Вона змогла побачити на троні не лише свого правнука Давида, а й праправнука Шломо.

Таким чином, завдяки вищій волі вдалося відновити справедливість щодо Наомі, а Рут, наділена винятковою шляхетністю, не лише вибралася зі злиднів, а й стала праматір'ю найвидатніших царів Ізраїлю — Давида та Шломо. Імена ж тих людей, які перешкоджали Рут, історія не зберегла. Що ж до іншого далекого родича Рут — Голіафа, то він був убитий Давидом у двобої. І це, мабуть, єдиний із недругів Рут, чий образ залишився в історії, та й то лише тому, що він не був її прямим ворогом і загинув у поєдинку з Давидом.

Марина Співіна.

На крилах поезії: слово, що лікує і об'єднує

23 квітня 2026 року, у Міжнародний день книги і авторських прав, у Черкаському обласному благодійному єврейському фонді „Хесед Дорот” відбулася подія, яка стала справжнім святом творчості, натхнення і людського тепла – презентація нової збірки „На крилах поезії”. Видання поповнило серію „Бібліотечка Хеседа” і стало ще одним свідченням того, наскільки потужною може бути сила слова.

До збірки увійшли вірші авторів, різних за фахом і життєвим шляхом: Юлія Клювак – провідний економіст, Зінаїда Пестрова – старший інженер-будівельник, Файна Панішко, Валерій Маснюк та Ольга Чорна – педагоги. Їх об'єднує головне – щира любов до поетичного слова як способу осмислення життя, передачі почуттів і внутрішніх переживань. У віршах звучить любов до України, захоплення її красою і мелодійністю мови, відчувається біль війни, глибокі роздуми про сенс життя, роль мистецтва, а також тонкий гумор.

Презентація пройшла у форматі літературної вітальні, де зібралися поціновувачі книги різного віку. Урочисту атмосферу заходу підкреслили

виставки видань „Бібліотечка Хеседа” та прикладної творчості учасниць „Жіночого клубу”, створені за участі Анни Дувінської та Ірини Олексенко.

З вітальним словом до присутніх звернувся директор фонду Євгеній Степко. Він подякував авторам за їхню сміливість і відкритість, а також відзначив велику і кропітку працю ініціаторки, упорядниці та редакторки збірки Таміли Шапіро і головного редактора газети „Інейнем – Разом” Михайла Тайбішлака.

Теплими і щирими були виступи гостей заходу – Тетяни Швабської, Людмили Голдовської, Наталії Шаповал, Діни Стукаленко та Ірини Олексенко. Вони декламували улюблені поезії зі збірки, що презентувалася, ділилися враженнями та словами підтримки. Особливо атмосферу створили мультимедійне оформлення: завдяки Діні Стукаленко на екрані з'являлися сторінки збірки та фотографії авторів.

Окремою радістю стали наймолодші учасники свята. Під керівництвом Марини Танської та Галини Польської діти розгадували математичні загадки-добавлянки, складені Файною Панішко,

виконували руханку, запропоновану Зінаїдою Пестровою. Дорослі з радістю долучилися до активностей, і це створило особливе відчуття єдності поколінь, передачі любові до книги та слова – тієї самої традиції, що формує усвідомлення: ми всі разом – народ Книги.

Зі словами вдячності виступили і самі автори. Файна Панішко та Юлія Клювак прочитали нові вірші, поділилися теплими і подекуди веселими історіями зі свого творчого життя.

На завершення заходу директор фонду вручив авторам примірники збірки, а активні учасники зустрічі також отримали свої екземпляри. Від громади „Хавер” Галина Польська подарувала авторам записники для нових творчих ідей, а дітям – яскраві та цікаві книжки українською мовою.

Особливого значення ця подія набуває в контексті соціальної роботи фонду. Видання збірок із творами підопічних – це не лише культурна ініціатива, а й важливий інструмент соціальної реабілітації. Через творчість людина отримує можливість висловити те, що іноді складно передати словами у повсякденному житті, відчути

свою значущість, бути почутою і прийнятою.

Такий напрямок роботи є надзвичайно важливим для співробітників ЧОБЄФ „Хесед Дорот”. Він сприяє емоційному відновленню, підтримує психологічне здоров'я підопічних, розвиває їхню активність і впевненість у собі. Створюючи простір для самореалізації, фонд допомагає лю-

дам не лише долати труднощі, а й відкривати нові сенси, знаходити радість у творчості та спілкуванні.

Свято „На крилах поезії” стало ще одним підтвердженням того, що слово має силу – об'єднувати, надихати і зцілювати. Світлина з заходу можна подивитися на сайті ЧОБЄФ „Хесед Дорот” <https://hesed-dorot.ch.ua/>.

Таміла Шапіро.



Бібліотечка Хеседа. Випуск 13
Червень 2026

У світі – найкращий математик, у СРСР – лише єврей



Володимир Арнольд

Цього талановитого вченого вважають найкращим математиком століття, а от у Радянському Союзі він був лише євреєм. Світова слава прийшла до нього, а ось посади й премії оминали. Втім, як справжня людина науки, Володимир Арнольд не прагнув почестей – його хвилювали математичні проблеми, над якими він працював на мехматі.

Нобелівську премію в галузі математики не присуджують. Видатним фахівцем у цій сфері раз на чотири роки вручають Філдсівську премію. Цю престижну нагороду мав отримати й 34-річний Володимир Арнольд ще у 1974 році. Його кандидатуру тоді розглядала компетентна комісія в канадському місті Ванкувер.

Талант молодого вченого помітили ще тоді, коли він навчався на третьому курсі. Світова відомість прийшла до нього завдяки розв'язанню однієї з найважливіших нерозгаданих математичних задач – так званої тринадцятої проблеми Гільберта. У 26 років Арнольд став доктором наук, заснував на механіко-математичному факультеті Московського університету власну школу, що здобула світову славу. На лекціях молодого математичного генія сучасності, як його тоді називали, завжди був аншлак. Здавалося б, кому, як не Арнольду, вручати Філдсівську премію, але на шляху до нагородження раптом виникла перешкода.

Представником СРСР у Філдсівському комітеті був математик Лев Понтрягін, який заявив, що у разі присудження премії Арнольду його країна вийде з цієї організації. Тоді радянська держава мала великий авторитет у математичному середовищі, тому до цього побажання прислухалися. Премію отримали американський та італійський номінанти. Володимир поставився до цього доволі байдуже. Звання й премії його не цікавили, причому це було внутрішнім станом вченого, а не показовістю. За словами Арнольда, така нагорода нагадує своєрідний дощ – або стихійне лихо, або подарунок Данаї від Зевса. Адже навіть найпрестижніші премії й медалі не можуть вплинути на розвиток математичної науки.

Проте питання, чому так несправедливо вчинили з геніальним математиком, залишається відкритим. Найімовірніше, відмова підтримати талановитого науковця стала одним із проявів антисемітських настроїв, що процвітали в радянській науці у 1960–80-х роках. На мехматі МДУ цей період називали „чорним двадцятиріччям”.

Відомо, що у 1965 році наукову спільноту схвилював процес у справі Данієля і Синявського, учасники якого вимагали зробити суд

відкритим. Кілька відомих математиків тоді написали листа, на який влада відреагувала формально. Наприклад, на „відкрите” засідання не пустили математика Олександра Єсеніна-Вольпіна, сина знаменитого поета. Коли він вирушив на Петровку 38, щоб вирішити проблему, вченого просто заперотрили до психіатричної лікарні. Математики створили ще одне протестне звернення, яке підписали 100 осіб, серед них і Володимир Арнольд. Реакція влади була миттєвою – репресії щодо підписантів.

На жаль, у той час на мехматі антисемітизм мав системний характер. Євреї „провалювалися” на вступних іспитах не через брак знань, а виключно за національною ознакою. Тих же, кому вдавалося прорватися й працювати у науці, нерідко звільняли або не давали можливості захистити дисертації. Згодом люди, які організували ці процеси, намагалися заперечити інформацію про власні дії. Втім, той самий Понтрягін, який поставив ультиматум Філдсівському комітету, пишався своїм вчинком. В автобіографії він із почуттям власної гідності писав про наполегливий опір тиску міжнародного сіонізму, що прагнув посилити вплив на діяльність Міжнародного союзу математиків, через що, мовляв, викликав озлоблення сіоністів проти себе.

Звільнити Арнольда, відомого на весь світ, було неможливо – це викликало б надто великий резонанс. Натомість страждали його учні, яким перешкоджали працювати, оминали званнями й нагородами.

Самого ж великого математика визнали у світі, про що свідчать численні міжнародні нагороди та присвоєння звання академіка у Великій Британії, Франції, Італії та Сполучених Штатах. Лише на заході існування СРСР, у 1990 році, Арнольд отримав це звання і на батьківщині.

Втім, людські амбіції були чужими геніальному вченому. Він ніколи не прагнув обіймати керівні посади у вишах, де працював упродовж життя.

Утім, в останні роки життя Арнольда призначили головою опікунської ради Незалежного Московського університету, обов'язки якого він із задоволенням виконував. Учений і його колеги у 1991 році створили місце для математиків, де не існувало жодних упреждень. У цьому університеті не видавали докментів державного зразка, що не заважало його чудово освіченим випускникам навчатися у престижних університетах світу.

Так сталося, що Володимир Арнольд народився в Одесі 12 червня 1937 року. Туди приїхала в гості його мати Ніна Олександрівна Арнольд (у дівочтві Ісакович, 1909–1986) і народила хлопчика, якому судилося стати математиком світового рівня. Втім, через кілька місяців родина повернулася до свого постійного місця проживання – до Москви. Безумовно, на виховання й формування особистості вплинули батьки: Ігор Володимирович – математик,

член-кореспондент АПН, дворянин за походженням, та Ніна Олександрівна – мистецтвознавиця. Сам Володимир вважав, що своїм математичним майбутнім найбільше завдячує дідові по материнській лінії – Леоніду Манделштаму, засновнику московської школи радіофізики й радіолокації.

Втім, за словами самого Володимира Ігоровича, у молодших класах його називали тупаком через те, що він не міг вивчити таблицю множення. А все тому, що майбутній геній просто ненавидів зубріння. Коли ж учитель дав задачу, яка потребувала творчого підходу, хлопчик уперше по-справжньому відчув радість пізнання.

Дорослішав Володимир у середовищі справжніх інтелектуалів. Читати французькою він почав раніше, ніж російською. Завдяки друзові родини Олексію Лягунову, який організував на своїй дачі „добровільне наукове товариство”, полюбив математику.

Ще одним захопленням на все життя, що сприяло загартуванню організму, стали лижі. Він міг пробігати десятки кілометрів майже роздягненим. Навіть прибувши на конгрес до Парижу за кілька днів до смерті, Володимир Ігорович не полишав лижних прогулянок.

Арнольда можна сміливо назвати математиком до мозку кісток. У 1998 році у Франції з ним стався трагічний випадок. Учений упав із велосипеда, вдарився головою й унаслідок черепно-мозкової травми частково втратив пам'ять. Він не впізнавав власну дружину, але правильно назвав кількість прожитих із нею років. Лікар записав, що його математичні здібності не постраждали, але заборонив займатися наукою протягом кількох років. Однак видатний пацієнт витримав без математики лише місяць, та й то за цей час написав чудову книгу оповідань. У ній із дивовижним почуттям гумору розповів про окремі епізоди свого цікавого життя. Наприклад, описуючи випадок, коли він, прогулюючись навесні по Москві-річці, почав провалюватися під лід, учений зауважив, що перед ним – гаусова дзвоноподібна, тобто перевернута, крива. Саме такою він побачив форму льоду в момент смертельної небезпеки.

Видатний математик був гострий на язик і мав незламний характер. Як приклад можна навести випадок, коли він публічно відмовився від запрошення працювати у Папський академії наук через небажання Ватикану відновити справедливість щодо Джордано Бруно.

Упродовж трьох десятиліть видатний учений працював у МДУ, а згодом – у Математичному інституті імені Стеклова. У 1993 році почав викладати в Університеті Париж-Дофін, де, до речі, висміював недосконалу систему французької освіти. Саме таким і запам'ятався геній: надзвичайно розумною, цілеспрямованою, дотепною та справедливою людиною, яка зробила дуже багато для розвитку математичної науки.

Марина Сливина.

Багатьом відоме ім'я Рауль Валленберг, Микола Кисельов, Ірена Сендлер, Оскар Шиндлер.

У Германа Фрідріха Гребе був свій список. Точніше, не знаю, чи він такий список. Але знаю, що завдяки йому ходять по землі нащадки багатьох людей, які дивом залишилися живими в неймовірних умовах. І їхнім Дивом була саме ця людина.

Він, до речі, був німцем. І єдиним німцем, який свідчив із метою обвинувачення на Нюрнберзькому процесі.

Герман Фрідріх Гребе народився 19 червня 1909 р. в маленькому містечку на Рейні, виріс у бідній родині. Батько працював ткачем, мати – покоївкою. Гребе здобув інженерну освіту, одружився, у родині народився син.

Прихід до влади нацистів він спочатку сприйняв із захопленням, як і багато хто, вступив до партії. Але швидко протверезів і почав відчувати неприязнь до ідей, які пропала партія. Висловивши свої думки вголос, потрапив до в'язниці, пізніше був звільнений. І, треба думати, більше своїх думок уголос не висловлював.

У 1941 р. Гребе був направлений на окуповану територію України. Його фірма відповідала за будівництво на території Волині, і Гребе займався підбором будівельних робітників, серед яких було багато євреїв. Його місія полягала у наборі бригад будівельників та укладальників для допомоги у будівництві й транспортуванні інфраструктури, необхідної для обслуговування залізниць в Україні.

У вересні 1941 р. Гребе відкрив свій офіс у місті Здолбунів, звідти він керував іншими регіональними офісами на Волині та в інших районах України.

Гребе став свідком знищення єврейського населення Волині. Про один такий випадок потрібно розповісти окремо.

Він був присутній під час розстрілу 5 000 євреїв

у районі аеродрому поблизу міста Дубно. П'ять тисяч людей! Це сталося 2 жовтня 1942 р. Чоловік, жінок, дітей, старих розстріляли загонами есеївців та українських колаборантів холоднокрівно вбивали у нього на очах, змусивши всіх роздягнутися догола, а потім розстрілювали рядами на краю заздалегідь викопаних траншей. Цілі родини, усі покоління сімей...

Гребе не міг врятувати тисячі, але міг урятувати тих, хто був у його розпорядженні. І залишався байдужим глядачем перед обличчям нелюдських злочинів, свідком яких він став, він також не міг.

І він вирішив спробувати врятувати стільки людей, скільки зможе...

Під приводом того, що він виконував роботу, необхідну для воєнних дій Німеччини, він набрав декілька більше завдань, брав контракти значно більші, ніж могла виконати його компанія. Відповідно виникла необхідність у наборі великої кількості додаткових робітників, і це були євреї. Гребе робив усе, щоб захистити своїх єврейських робітників та їхні родини. При цьому він демонстрував до них найшанобливіше ставлення, що позначалося і на ставленні інших співробітників. Чи ризикував він життям? Постійно.

У липні 1942 Гребе дізнався зі своїх джерел, що планується операція зі знищення євреїв Рівне та околиць. 112 євреїв з Острога, Мізоч та Здолбунова працювали у його компанії, і він вирішив, що повинен їх урятувати! Він відправив їх у відпустку на кілька днів, щоб вони не були зосереджені в одному місці. Але коли Гребе дізнався, що людей забирають на розстріл просто з їхніх будинків у гетто, він поспішив туди.

Гребе зміг дістати для них „охоронні грамоти” і

втягнув цих людей практично з місяця, де їх збирали на розстріл. Він пригрозив зброєю і змусив українських поліцейських звільнити 150 людей. Особисто вночі він повів їх до Здолбунова, де на той момент було менш небезпечно.

Але через деякий час розстріли почалися і в Здолбунові. Єврейська Волині палала у страшному вогні...

Гребе дістав фальшиві „неєврейські” документи і знову забезпечив ними своїх робітників. Але що робити далі у цій пастці? На своїй машині він перевозив по кілька людей до Полтави, де було зареєстроване ще одне відділення його компанії, і цих людей там ніхто не знав. Він особисто перевозив їх на сотні кілометрів окупованими дорогами. Відділення насправді було фіктивним. Герман Гребе вигадав його і сам утримував. Мета була одна – надати прихисток і врятувати євреїв, які у нього працювали.

Є список імен тих, хто врятувався. Не повний, звичайно. Але кожне ім'я – це радість для душі... Дорога до Полтави була дуже небезпечною. Якби машину Гребе зупинили для перевірки, усе було б скінчено. Йому не судилося б прожити 86 років... Як і врятованим ним людям. Серед урятованих були Тадеуш Глас із дружиною та сином, Альбіна Вольф і її донька Люція, Барбара Фауст, Кітті Гродецька та багато інших.

Гребе, скільки міг, тягнув час зі своїм роздутим штатом. Але згодом його дивні вчинки та збитки його відділення почали викликати підозри у керівництва компанії. Просто йому пощастило, що вже наставали інші часи. Адже його збиралися судити за розтрату. Але не встигли. Після поразки німців у районі Волині Герман Гребе разом із групою врято-



Герман Фрідріх Гребе

ваних ним євреїв спочатку опинилися в Польщі, а потім перейшли лінію фронту, і Гребе здався американцям.

Він активно брав участь у Нюрнберзькому процесі. І йому було що розповісти.

Але повоєнній Німеччині така позиція німця не подобалася. Його родину почали переслідувати. І Гребе емігрував до Сполучених Штатів Америки. Продовжуючи і звідти свою діяльність, звинувачуючи конкретних воєнних злочинців і вимагаючи притягнення їх до відповідальності.

Думаєте, на його колишній Батьківщині це оцінили? Авжеж. Оцінили тим, що Герман Гребе став персоною нон грата для Німеччини до кінця своїх днів.

Зате прожив своє життя з чистою совістю. 24 березня 1965 р. Яд Вашем удостоїв Германа Фрідріха Гребе почесного звання Праведник народів світу.

Негативне ставлення до Гребе в Німеччині не припинялося і тоді, коли він жив у США. Постійно публікувалися образливі статті на його адресу.

Усе змінилося лише у 1990 р., через чотири роки після його смерті. У місті, де він народився, було відкрито молодіжний центр його імені. У 2000 р. був випущений документальний фільм „Небажані в Німеччині”, до якого увійшли інтерв'ю з Германом Гребе, членами його родини та врятованими ним людьми. Він уже не застав цього...

Lina Gorodetsky.

Шестиденна війна 1967 року. Факти та перебіг подій

Звикнувши до існуючого „статус-кво”, сучасне покоління інколи навіть не здогадується, якими виглядали кордони їхніх держав лише кілька десятиліть тому. А вони могли різко відрізнятись від нинішніх.

Історія Ізраїлю є цьому чудовим підтвердженням. Після свого утворення та результатів першої арабо-ізраїльської війни молода єврейська держава виглядала зовсім інакше. Значні території, які нині входять до складу країни, тоді перебували під юрисдикцією сусідніх держав, налаштованих щодо Ізраїлю вкрай вороже. Їхня далекобійна артилерія з легкістю могла уражати життєво важливі об'єкти країни, що було абсолютно неприйнятним для молодої держави. І лише події 5–10 червня 1967 р., які отримали назву Шестиденна війна, допомогли нейтралізувати цю та низку інших загроз.

Передісторія бойових дій була проста до банальності. Арабські країни були незадоволені підсумками першої арабо-ізраїльської війни 1948–1949 років. Ті, хто програв, прагнули реваншу, а Ізраїль, який вистояв, мав надто малу площу для повноцінного захисту. Усі розуміли, що суперечності, які виникли, можуть бути вирішені лише черговою війною, і активно готувалися до неї, нарощуючи бойову міць своїх армій. Фактично до середини 1960-х років обидві сторони протистояння були готові до бойових дій. Потрібен був лише формальний привід.

При побіжному погляді на співвідношення сил ситуація складалася явно не на користь Ізраїлю. Йому протистояли одразу чотири арабські держави: Єгипет, Сирія, Йорданія, Ірак. Лише авіація об'єднаного арабського угруповання налічувала майже 790 літаків. Найчис-

леннішою була авіація Єгипту – 450 літаків. Сирія мала 120, Ірак – 200 літальних апаратів, Йорданія – 18 бойових машин. Вражаюче виглядали й сухопутні війська арабської коаліції. Лише у Єгипту наземне угруповання складалося з 240 000 осіб, на озброєнні яких було 1 200 бронемашин, переважно танків.

Не настільки потужними, але також значними були війська Сирії, Іраку та Йорданії, однак у цій війні їм відводилася другорядна роль. У цій групі держав ініціатором виступала Сирія, яка сперечалася з Ізраїлем у питанні розподілу водних ресурсів. Між нею та єврейською державою війна могла розпочатися ще у 1964 році через спробу зупинити будівництво водогону, який забезпечував увесь Ізраїль водою. Бажаючи максимально зашкодити сусідові, Сирія разом із низкою інших арабських країн почала реалізовувати власний проєкт, метою якого було перенаправлення вод річки Йордан. У відповідь на зміцнюванню своєї армії, спробував задушити Ізраїль невійськовими методами. Спочатку він домігся виведення миротворців ООН із зони розмежування, після чого заповнив військами Синайський півострів. Останнім кроком стало перекидання його військами протоки Ет-Тіран, незважаючи на те, що Ізраїль неодноразово попереджав Єгипет про не передбачувані наслідки такого кроку.

Однак головну роль у майбутньому протистоянні мав відігравати Єгипет. Досвідчений політичний діяч Гамаль Абдель Насер, який серйозно зміцнив свою армію, спробував задушити Ізраїль невійськовими методами. Спочатку він домігся виведення миротворців ООН із зони розмежування, після чого заповнив військами Синайський півострів. Останнім кроком стало перекидання його військами протоки Ет-Тіран, незважаючи на те, що Ізраїль неодноразово попереджав Єгипет про не передбачувані наслідки такого кроку.

Для уточнення ситуації варто зазначити, що й ізраїльська сторона серйозно погрожує своїм сусідам. З боку військових та дипломатів країни надходили сигнали про можливу атаку на Дамаск зі зміною правлячого там режиму на більш лояльний до єврейської держави. У таких умовах початок війни був лише питанням часу.

Бойові дії розпочалися рано-вранці 5 червня 1967 року. У цей момент велике угруповання військово-повітряних сил Ізраїлю завдало нищівного удару по військових аеродромах єгиптян. Противник абсолютно не очікував удару, адже буквально напередодні в ізраїльській пресі, за повідомленнями якої уважно стежили араби, масово почали з'являтися фотографії військовослужбовців Армії оборони Ізраїлю, нібито масово відправлених у звільнення та відпочиваючих на морському узбережжі. Ударне угруповання військово-повітряних сил Ізраїлю чудово впоралося з поставленим завданням. На аеродромах було знищено або виведено з ладу три чверті військового потенціалу єгиптян – 304 літаки.

Ситуацію спробували переламати авіатори єгипетських союзників, однак їхні спроби виявилися марними. Арабські льотчики повністю програвали повітряні дуелі, зазнаючи при цьому величезних втрат у техніці та льотному складі. Після придушення авіації противника ізраїльські льотчики переключилися на підтримку сухопутних військ. Вони змусили замовкнути сирійських та йорданських артилеристів, які почали обстрілювати ізраїльські позиції. Пілоти прикривали частини Арієля Шарона, Талья, Йоффе та Решефа, які перейшли у наступ кожен на

своїй ділянці. Військові керівники країн арабської коаліції, охоплені панікою, наказали своїм військам негайно відступати, що призвело до ще більшої дезорганізації.

Фактично після удару військово-повітряних сил Ізраїлю по єгипетських аеродромах і бездоганно виконаної атаки танкістів Арієля Шарона на Синаї організований опір підрозділам Армії оборони Ізраїлю чинити вже було нікому. Усі частини противника, втративши підтримку з повітря та отримавши наказ на відступ, почали масово залишати свої позиції та відходити вглиб своїх територій. Їх буквально по п'ятах переслідували підрозділи Армії оборони Ізраїлю, які прагнули просунути якомога далі від своїх попередніх позицій. Протягом кількох днів вони у три з половиною рази розширили територію Ізраїлю, зумівши захопити весь Синайський півострів, Сектор Газа, Самарію, Юдею та Голанські висоти.

Звичайно, спалах насильства на Близькому Сході не міг залишитися непоміченим світовими політиками. Рада Безпеки ООН ухвалила жорстку резолюцію, яка зобов'язувала сторони припинити вогонь. 10 червня між воюючими арміями набуло чинності перемир'я, яке поставило крапку в цій чи не найкоротшій в історії світу війні, що тривала лише шість днів.

Надалі всі події Шестиденної війни будуть описані у книгах із мистецтва ведення бойових дій, а кордони країн Близького Сходу на довгі роки набудуть нових обрисів. Єгипет, відмовившись від протистояння, зможе повернути собі Синайський півострів. Для інших учасників подій ситуація залишається складнішою, однак вирішуваною у разі припинення протистояння з Ізраїлем.

isralove.org

Голда і мода: як і в кого вдягалася Голда Меїр

„Питання вбрання мене не надто цікавило”, – писала Голда Меїр у книжці „Моє життя”. Проте її стиль справив великий вплив на ізраїльську моду, залишивши в ній „туфлі Голди” та „костюм Голди”.

За часів Голди Меїр інтерес ізраїльського політика до одягу вважався чимось осудливим – не те що в нашу епоху. Нам довелося провести ціле розслідування, щоб по крихтах зібрати інформацію про те, як і в кого вдягалася легендарна прем'єр-міністерка Ізраїлю.

Нагадаємо, що Голда народилася 3 травня 1898 року в Києві і в дитинстві носила прізвище Мабович. У 1906 році восьмирічна Голда переїхала до США, куди емігрувала її родина. У 1920-х роках вона вирушила до Ерец-Ізраїлю, щоб присвятити своє життя становленню та розбудові єврейської держави. У 1969 році Голда Меїр стала прем'єр-міністеркою Ізраїлю – єдиною жінкою, яка коли-небудь обіймала цю посаду.

Уперше питання гардероба постало перед призначенням Голди послом до Москви у 1948 році. За порадою вона звернулася до працівниці Сохнуту Ейги Шапіро, відомої своїм тонким смаком.

„Ми повинні бути дуже елегантними, – написала та у відповідь. – Там, куди ви їдете, дуже холодно, і взимку багато хто носить хутряні шуби. Норкову купувати не обов'язково, але хороша персидська цигейка дуже стане у пригоді... Вам знадобляться кілька вечірніх суконь, а ще купіть собі різні вовняні речі, нічні сорочки, панчохи, білизну”.

За порадою Ейги Голда одягла на вручення вірчих грамот довгу чорну сукню, пошиту в Тель-Авіві, і маленький оксамитовий капелюшок. Саме такою вона й залишилася на знаменитій фотографії.

Згодом у Голди виробився власний неповторний стиль. Як і більшість ізраїльських жінок на початку п'ятдесятих років, Голда носила сукні-халати – зручні та помірно жіночні. У святкових ви-

падах „халат” прикрашався брошкою.

Революція у зовнішності Голди почалася у 1958 році. Тоді її призначили міністеркою закордонних справ, і їй знадобився офіційний костюм. Голда звернулася до модельєрки Піні Лейтерсдорф, репатріантки з Угорщини. Адольфіна (Піні) мала ательє у Тель-Авіві, а у 1954 році стала головною дизайнеркою будинку моди та народних ремесел „Маскіт”, який створила дружина Моше Даяна Рут.

У той час Ізраїль переживав міжнародний бойкот, до країни не постачали тканини. Піні не мала з чого шити вбрання для Голди. Але вона знайшла вихід: у „Маскіті” працювали народні прядильниці, які виткали смуги тасьми. Саме з них міністерці Меїр і пошили її перший костюм.

У те десятиліття на світовому політичному Олімпі панувала Жаклін Кеннеді. Відлуння її стилю ми бачимо і в образі Голди. Вона почала носити приталені сукні з круглим вирізом, рукавички. В офіційній обстановці – діловий костюм із м'яким жакетом.

За потреби могла вдягнути й вечірню сукню. Але при цьому жодного разу не зрадила своєму принципу: скромність і ще раз скромність. Вона вважала страшною безтактною виглядати багатшою за громадян своєї країни.

Голду вирізняв бездоганий смак у розумні доречності вбрання та особливостей власної фігури. Вона ніколи не носила декольте. Не фарбувала волосся, не користувалася макіяжем. Вона знала, що її фігури типової єврейської жінки з великими грудьми та натрудженими ногами не пасують коміри й туфлі на високих підборах, і не носила їх.

Натомість завжди мала при собі сумку, у якій тримала три пачки сигарет – саме стільки їй було потрібно на день.

Удома Голда тримала красивий фартух, бо раз на тиждень запрошувала до себе вузьке коло політиків – обговорити дер-



Судного дня, початку хвороби – раку лімфатичної системи, від якого вона й померла.

Але на людях вона, як і раніше, була бездоганною. Носила ділові костюми без коміра, зручне взуття та щільні панчохи, які, ймовірно, приховували вени на ногах. Фасони її блузок слугували прикладом для жінок схожої статури: вони ідеально сиділи на великих грудях і м'яко облягали повну фігуру, ледь натякаючи на талію.

Голда Меїр померла 8 грудня 1978 року. Вона похована в Єрусалимі, на горі Герцля. А в наших серцях завжди живе пам'ять про неї – особистість величезного масштабу та жінку з неповторним стилем.

Сєвєнія Ламіхова.

Як 20 учених-фізиків підтвердили майже всі події з ТаНаХу

Серед людей, які навчалися у школі, напевно, немає жодної людини, яка б не знала, що планета Земля має магнітне поле. Якщо ж заглибитися трохи далі в науку, то з'ясується, що воно формується на глибині приблизно 3 000 кілометрів, у шарах зовнішнього ядра Землі.

Відбувається це завдяки величезній кількості рідкого заліза, що там міститься. Крім того, через свій рідкий стан воно має властивість хаотично зміщуватися. Своєю чергою, це впливає на стан магнітного поля, яке постійно змінюється.

Якщо ж розглядати ситуацію далі, то виявиться, що для життя на планеті магнітне поле має величезне значення. Без нього на планеті не зародилося б життя. А якщо б якась жива форма і з'явилася, то довго вона не проіснувала б, будучи знищеною радіаційними променями з космосу або „посилками” від Сонця, яке регулярно викидає у космічний простір величезну кількість іонізованої речовини, відомої в наукових колах як сонячний вітер.

За сотні мільйонів років живі істоти планети пристосувалися до наявності невідчутного магнітного поля. Використовуючи його лінії, тварини й птахи можуть орієнтуватися у просторі. Людина для цієї ж мети винайшла особливий прилад, названий компасом. До недавнього часу вчені вважали, що магнітне поле планети є достатньо стабільним. Але коли з'явилися нові прилади та методи дослідження, з'ясувалося, що воно далеко не таке стабільне, як здавалося раніше. Було доведено, що колись відбувалися абсолютно непередбачувані зміни поля екстремального характеру.

Такий довгий вступ безпосередньо пов'язан-

ний із подіями, описаними у ТаНаХу. Виявилось, що магнітне поле планети відображається навіть на певних неживих предметах, головне, щоб у своєму складі вони містили магнітні матеріали. Щоб „втягнути” потрібну інформацію, вчені нагрівають предмети до певної критичної температури, після чого знімають показники їхнього магнітного поля. І, як виявилось, отримані відомості стають важливим чинником, здатним підтвердити або спростувати наявну інформацію з інших джерел.

Вчені Тель-Авівського університету та Єврейського університету в Єрусалимі вирішили, застосувавши нову технологію, реконструювати події періоду руйнування Єрусалиму та Першого Храму армією царя Навуходоносора II. Для вирішення такого незвичайного завдання вони використали унікальний прилад, здатний визначити інтенсивність і напрямок земних магнітних променів. У роботі прийняло участь 20 осіб.

Дослідження велися одразу за кількома напрямками. Було обрано 15 археологічних пам'яток із понад двома десятками історичних шарів. Спочатку вчені узагальнили всі відомості з офіційних історичних джерел, до числа яких входять і тексти ТаНаХу, і давні документи, що дійшли до нас. Крім того, вони зібralи всі необхідні археологічні знахідки, а потім приступили до збору й об'єднання в єдине ціле інформації про магнітні поля.

За допомогою свого приладу вчені вивчили подібності та відмінності в інтенсивності й напрямку магнітних променів різних історичних артефактів. Після цього вони склали шкалу зміни напруженості магнітного поля протя-

гом певного проміжку часу. Наклавши отриману криву на часові дати конкретних історичних подій, дослідники отримали чудовий інструмент наукового датування, аналогічний методу радіовуглецевого датування.

Власне, дати всіх подій, які піддали додатковому вивченню, і так були приблизно відомі. У всіх місцях побували армії вавилонян, персів, єгиптян. Однак не обійшлося і без сюрпризів. Було підтверджено захоплення армією царя Азаїла міст Тель-Рехов, Тель-Зайт і Хорват-Тевет. Ним же було зруйноване і філістимлянське місто Геф, розташоване в передгір'ях Юдеї. Нині на цьому місці знаходиться ізраїльське місто Тель-Цафіт.

Сюрпризом стало те, що приписані Азаїлу руйнування міст пустелі Негев були здійснені зовсім не ним. Ці населені пункти стали жертвами ідумеян, які, найімовірніше, скориставшись спустошенням Юдеї, вирішили і для себе „прихопити” децю у зруйнованій державі. Крім того, зі списку подвигів Навуходоносора було виключено і місто Тель-Бет-Шеан. Воно мало своїх руйнівників — єгиптян. Додатковим підтвердженням цього слугують ієрогліфічні написи на стіні храму Амона в єгипетській Карнак. Там прямо зазначається, що це місто стало здобиччю фараона.

З інформації, отриманої вченими, можна зробити ще один цікавий висновок: вавилонський правитель не руйнував усю Юдею. Йому вистачило захоплення Єрусалима, прикордонних із ним міст і руйнування Першого Храму. Уся інша юдейська територія залишилася поза його увагою і практично не постраждала. Потім, скориставшись крахом Юдеї, сюди при-

йшли „добрі” сусіди — єгиптяни та ідумеяни, які розграбували все інше.

Ось так новітній метод точного датування подій, розроблений і застосований на практиці ізраїльськими вченими, допоміг не лише визначити точні дати того, що сталося, а й вибудувати ланцюг подій під час падіння Юдейського царства. Те, що було лише розпливчастими фразами оповідей на сторінках ТаНаХу, після 2020 року — дати завершення роботи над цим проєктом — отримало наукове підтвердження. Геомагнітні параметри уточнили дані археологічних досліджень. Тепер можна сміливо стверджувати, що в цих конкретних випадках у текстах ТаНаХу міститься інформація, яка відповідає реальним історичним подіям.

Використовуючи практику ізраїльських учених, тепер і іншим історикам стане простіше працювати з давніми артефактами. Але підтвердження або спростування історичних таємниць — лише одна з можливостей цього унікального методу датування. Перед ним відкривається велике майбутнє і в інших галузях науки. Наприклад, геофізики, які вивчають ядро Землі, можуть застосовувати цей метод у своїх інтересах. Та й багато інших науковців тепер мають можливість використовувати його у своїй роботі.

Історія розвитку науки показує, що немає нічого неможливого. Об'єднуючи, здавалося б, несумісні методи дослідження, учені досягли надзвичайно вагомих результатів, які часом повністю змінювали уявлення людини про існуючий світопорядок.

Мауа Лев.

Слова на ідиші, що допомагають зрозуміти єврейську культуру

Шлимазл. Існують дві версії походження слова: згідно з першою, це поєднання німецького „schlimm” („поганий”) та івритського ןמל („удача, щастя”). За іншою версією – це поєднання того самого івритського слова ןמל і арамейського ןלש („повний”). У цьому випадку загальне значення „сповнений щастя” використовується з очевидним зворотним, іронічним сенсом – „ще те щастя”. Існує безліч прислів'їв, приказок та анекдотів про шлимазлів, наприклад: „Що зробить шлимазл, якщо виграє мільйон у лотерею? Загубить лотерейний квиток”.

Шлимазл – частий герой єврейської художньої літератури: творів Шолом-Алейхема, Ісаака Башевіса Зінгера, Аврома Гольдфадена. Слово увійшло до багатьох мов, особливо прижилось в американській англійській. При цьому в єврейській традиції існує своєрідне змагання невдах: крім шлимазла, є ще шлеміль. Якщо шлимазлу завжди катастрофічно не щастить, то шлеміль – просто незграба і роззява. Відома приказка: „Якщо шлеміль пролле суп, то він потрапить на коліна шлимазлу”.

Іхес. Особливий соціальний статус у єврейському суспільстві, „родовід”, „генеалогія”. На ідиші слово має два значення: широке – соціальний статус або соціальні зв'язки загалом, і вужче – високий соціальний статус. У традиційному суспільстві вважалось важливим, щоб жінка виходила заміж за людину високого іхеса: ученого талмудиста, рабина, мудреця, багатія. Тесть обіцяв утримувати молоду сім'ю кілька років, щоб зять продовжував навчатися і забезпечив іхес цьому шлюбу. Концепція іхеса збереглася навіть у радянський час, хоча й трансформувалася: талмудистів замінили люди з вищою освітою – інженери та науковці.

Існує безліч фольклорних ідіоматичних виразів зі словом „іхес”: „іхес ін буд” – „лазневий іхес”, так називали людину дуже низького соціального статусу; „іхес міт ріхес” – „нікчемна людина, родом від чортів”; „іхес – тухес” („тухес” на ідиші – „дупа”) – так кажуть про того, хто багато про себе уявляє, але нічого не вартий.

Цимес. Найпопулярніший святковий єврейський десерт; у переносному значенні – щось найважливіше. Згідно з народною етимологією, слово утворене від поєднання двох слів: „цим есн” – „закуска до їжі”. Найчастіше за основу для цимесу беруть моркву. На ідиші „морква” – це „мер”, що співзвучно слову „мер” – „більше”, тому моркву і, зокрема, цимес прийнято їсти на єврейський Новий рік і просити, щоб у майбутньому році в домі було більше радості та грошей.

У різних регіонах Східної Європи існував свій традиційний рецепт цимесу. Так, на Буковині його готували з дрібних сортів груш із медом і додавали кльочки – кнедлах. На території Білорусі та заходу Росії цимесом можуть називати страву із солодкої тушкованої картоплі з чорносливом і курячим м'ясом. У багатьох фразеологізмах слово „цимес” стало синонімом усього найсмішнішого або найважливішого: „весь цимес цього анекдоту в тому, що...”; „махн а цимес” – „надавати чомусь великого значення” тощо.

Чолнт. Єврейська страва для суботньої трапези, зазвичай з овочів і м'яса, щось середнє між рагу та запіканкою, яку ставлять у піч напередодні, і за ніч вона настоюється та набуває своїх властивостей. Оскільки в суботу євреям заборонено розпалювати вогонь, то вже в Торі, у книзі Вихід, є вказівка зберігати їжу для суботи з вечора п'ятниці. Існують різні теорії походження назви. За однією з версій, слово походить зі старофранцузької: від поєднання chaud („теплий”) і lent („повільний”). Чолнт складається переважно з картоплі та інших овочів, а також м'яса і є чимось середнім між рагу та запіканкою. У різних ашкеназьких регіонах до чолнту було прийнято додавати квасолю, цибулю, яйця, перлову крупу. Є навіть приказка: „Життя як чолнт: що покладаєш, те й з'їси”. У сефардських євреїв є свій варіант чолнту, він називається хамін (від івритського „хам” – „спілка, тепло”).

Бейгл. Хлібобулочний виріб у формі бублика. Багато круглих предметів у народній єврейській культурі використовували як оберег, захист від нечистої сили та пристріту. Такими властивостями наділяли і бейгл. Про це згадують правила, видані Краківським кагалом у 1595 р. Зокрема, бейгл спеціально пекли на народини, обрізаня, а також роздавали гостям після похорону. Метою цього обряду було забезпечити добробут усім, хто брав участь у церемонії.

Люфтментш. Непрактична людина, мрійник, буквально „людина повітря”. Якщо в класичній російській літературі є усталений вислів „зайві люди”, то в літературі на ідиші таких героїв називають люфтментш – „люди, що витають у хмарах”. Зазвичай таких героїв зображають як дуже талановитих і розумних інтелігентів, які при цьому не вміють або не хочуть заробляти гроші. Часто люфтментш виявляється невдахою, що зближує його з іншим популярним образом єврейської літератури та фольклору – шлимазлом.

Люфтментш – один із улюблених героїв письменника Шолом-Алейхема. Уперше цей образ з'явився в його сатиричному романі в листах „Менахем-Мендл” про невдалого біржовика, який невтомно намагався розбагатіти й постійно розоряється. Згодом до поняття „люфтментш” додався новий сенс – так почали говорити про євреїв загалом, як про народ без своєї землі, про людей повітря, які прагнуть знайти твердий ґрунт під ногами.

Шнорер. Надокучливий бідняк, невдачливий і нечесний жебрак, проїдисвіт. Це одна з популярних образів у ідиші, яких у мові дуже багато. Так говорять не просто про бідну людину, яка ледве зводить кінці з кінцями. Навпаки, бідняків єврейська громада намагалася підтримувати, збирати для них гроші й допомагати у складних ситуаціях. Шнорер – це нав'язливий, нахабний жебрак, ледар, який постійно щось просить, канючить, випрошує і ніколи не повертає взятго. Він навіть може насварити за те, що йому дали недостатньо.

Шнорер – герой багатьох єврейських анекдотів. Ось один із них: «У шнорера виникли проблеми із серцем, і він звернувся до спеціаліста, послуги якого коштували дуже дорого. Коли настав час розраховуватися, шнорер сказав, що в нього немає грошей. „Тоді чому ви прийшли саме до мене?” – гнівно запитує його лікар. – „Ви ж знаєте, що в мене найдорожчий прийом у місті”. – „Тому що, коли йдеться про моє здоров'я, я хочу тільки найкращого”».

Штетл. Містечко, маленьке місто. Більшість євреїв Східної Європи жили у містечках – невеликих містах із переважно єврейським населенням. Містечка з'явилися в Польщі, де з XV–XVI століть представники місцевої знаті запрошували євреїв селитися на належних їм землях на порівняно сприятливих умовах, щоб допомогти розвитку економіки. Штетл – це уособлення традиційного єврейського укладу, особливий світ, у якому за кілька століть мало що змінювалося. У центрі штетла знаходилися синагога, хедер, базарна площа, міква та лазня, на околиці – єврейське кладовище.

Наприкінці XIX століття світ штетла для багатьох євреїв став уособлювати застій і затхлість єврейського світу, заважав просвітництву та модернізації єврейського суспільства. Після Голокосту, коли традиційний уклад єврейського життя у Східній Європі був зруйнований, штетл почали сприймати як символ утраченого світу, як місце пам'яті про безповоротно втрачене минуле.

Ідишайт. Єврейський дух, єврейськість. У вузькому значенні ідишайт – це дотримання приписів юдаїзму, виконання релігійних заповідей і обрядів. У ширшому сенсі це поняття охоплює весь світ єврейської культури на ідиші: музику, літературу, кулінарію, уклад єврейського життя у містечках і навіть тугу за втраченим світом східноєвропейського єврейства. Власне, ідишайт – це будь-яка ідентифікація єврейства зсередини, а також прагнення охарактеризувати абстрактне поняття духу єврейського життя. Цим словом називають журнали, популярні радіопередачі, музичні фестивалі та сайти, присвячені популярній культурі на ідиші та ідеалізації минулого ашкеназької культури.

Йорцайт. Річниця смерті родича або близької людини. Для багатьох світських євреїв річниця смерті батьків – це один із небагатьох, якщо не єдиний привід відвідати синагогу. Значною мірою це пов'язано з тим, що найважливіший обряд цього дня – читання кадїшу в синагозі. Це молитва, для якої потрібен мьнян – кворум не менше ніж із десяти чоловіків. Після молитви прийнято влаштувати поминання душі померлого. Основні обрядові страви для йорцайту – це леках і бронфн (особливий бісквітний пиріг і горілка). Родичі запалюють свічку, яка горить добу на пам'ять про померлого. Дату смерті за єврейським календарем разом з ім'ям покійного прийнято записувати на особливій аркуші або в таблиці, які також називаються йорцайт. Поминальні записи,

красиво оформлені, часто слугують прикрасою дому або синагоги.

Клезмер. Жанр єврейської етнічної музики. Слово прийшло до ідишу з іврити і складається з двох коренів зі значенням „інструмент” (לכ) та „спів, музика” (לח). На івриті цим терміном позначали музичні інструменти. На ідиші так називали єврейських музикантів, які грали на весіллях та інших святах, а згодом і сам жанр музики, яку вони виконували. З одного боку, у цій музиці є мотиви давнього єврейського фольклору та літургії, з іншого – у ній багато відсилань до традиційної музичної культури народів Східної Європи: слов'янських, молдавських, циганських мелодій.

У складі класичної клезмерської капели зазвичай були кларнетист, скрипаль, флейтист, а також цимбаліст і трубач. Вибір інструментів значною мірою визначав тим, що ансамбль доводилося бути дуже мобільним. Клезмери зустрічали на весіллі кожного гостя особливою мелодією, а після свята особливо почесних гостей проводжали з музикою аж до самого дому. Після Голокосту центр клезмерського мистецтва перемістився до Америки та Ізраїлю, де почали з'являтися клезмер-бенди, які відроджували ашкеназьку культуру та традицію. У сучасному світі слово „клезмер” часто асоціюється з єврейською популярною музичною культурою загалом.

Пурімшпіль. Театралізована вистава. Слово походить від івритської назви свята Пурім та ідишського слова „шпіль” – „гра”. Пурімшпіль – це народна костюмована вистава на свято Пурім. Традиція таких вистав відома ще з Ранняго Середньовіччя. Починаючи з XVI століття у Німеччині, а згодом і в Польщі, так почали називати виконання народних п'єс на ідиші за мотивами біблійних подій, а вони, своєю чергою, стали основою професійного єврейського театру. Багато текстів містили сатиру та викривали релігійних лідерів громади, а також політичну ситуацію. У радянський час євреї-відмовники 1970–1980-х років скористалися жанром пурімшпілью і почали ставити капусники на єврейські теми, часто включаючи до своїх вистав виконання авторської пісні.

Литвак. Зневажливе позначення євреїв, які жили на території сучасних Литви, Латвії та Білорусі й говорили литовським діалектом ідишу. Слово перейшло до ідишу з російської мови. Литваками називали жителів „єврейської Литви” – ареалу, що виник після поділів Речі Посполитої наприкінці XVIII століття. Це території сучасних Литви, Латвії, Білорусі, частково Росії, Польщі та Північно-Східної України. Існує багато приказок та анекдотів про міжгромадські суперечки євреїв із різних регіонів Східної Європи: „Два євреї – три партії”, „У кожного єврея своя думка, та й з нею він не згоден” і так далі. Мабуть, найвідомішим є анекдот про єврея, який побудував на безлюдному острові дві синагоги: до однієї з них він ходить, а в іншій його ноги не буде.

У Східній Європі найзапекліші суперечки і навіть ворожнеча розділяли, з одного боку, литваків, а з іншого – все інше єврейське населення смуги осілості: польських, галицьких, українських, бессарабських та інших євреїв. Головними предметами суперечок були питання, у кого правильніший ідиш і вірніші звичаї. Центром єврейської культури в цьому регіоні стало місто Вільно (сучасний Вільнюс), яке в єврейських джерелах прийнято називати „литовським Єрусалимом”. Литваки говорили північно-східним діалектом, з якого згодом виріс літературний ідиш. Ним писали книги, видавали газети та журнали в усьому ашкеназькому світі, і він вважався більш „культурним”, ніж інші розмовні діалекти. Відповідно, для всіх інших груп євреїв литваки здавалися снобами. Окрім мови, литваки відрізнялися від інших ашкеназьких євреїв кухнею, одягом, мелодіями молитов. Так, наприклад, знамениту фаршировану рибу – гефілте фіш – литваки готували з великою кількістю перцю (а в Україні та Галичині до цієї страви додавали цукор і буряк).

Протистояння посилювалося з виникненням хасидизму, який литваки не прийняли, залишившись прихильниками ортодоксального юдаїзму. У результаті литваків також почали називати мітнагдім – „ті, що заперечують”. Після скасування смуги осілості та розселення євреїв, які жили за нею, литваками часто почали називати будь-яких представників нехасидського ортодоксального юдаїзму.

Марія Каспіна.



Єврейська школа у стінах Черкаського духовного училища

Серед втрачених архітектурних пам'яток старих Черкас особливе місце посідає будівля Черкаського духовного училища – велика двоповерхова споруда, що колись була однією з найпомітніших освітніх будівель міста. До наших днів вона не збереглася: під час Другої світової війни будівля згоріла. Проте її історія нерозривно пов'язана не лише з духовною освітою дореволюційної доби, а й із єврейським культурним життям Черкас у 1920–1930-х роках.

На старій світлинці бачимо простору цегляну будівлю у стилі пізнього провінційного класицизму. Симетричний фасад, високі вікна, центральний вхід із декоративним оформленням, широкі коридори та великі навчальні приміщення свідчать про те, що споруда будувалася саме як навчальний заклад.

Після революції 1917 року духовні навчальні заклади на території України були ліквідовані. Будівлю колишнього духовного училища в Черкасах передали під світські освітні потреби. Саме тоді тут розмістилася єврейська середня школа з викладанням мовою ідиш. У Черкасах, де існувала велика й активна єврейська громада, діяло кілька єврейських навчальних закладів. У джерелах зазначається, що до Другої світової війни у місті існували дві єврейські середні школи, у яких поряд із ідишом викладалася також російська мова. Навчання у таких школах було світським. Тут викладали загальноосвітні предмети, літературу, математику, історію, природничі науки. Релігійне навчання не проводилося, однак сама мова ідиш залишалася важливим елементом єврейської культурної ідентичності.

У 1920–1930-х роках єврейське життя Черкас було доволі активним. У місті діяли єврейські театральні гуртки, культурні організації, професійні школи та курси. Архівні джерела також згадують Черкаську єврейську професійно-технічну механічну школу, де навчання велося ідишем.

Проект „ТУРБОТА ПОКОЛІНЬ – ХЕСЕД ДОРОТ” було створено та працює за підтримкою „Джойнт” (JDC) – провідною єврейською міжнародною гуманітарною організацією, яка понад 30-ти років допомагає нужденним євреям і розвиває єврейське життя у країнах колишнього Радянського Союзу. Детальну інформацію про JDC ви знайдете на сайті: www.JDC.org



благодійна допомога ЧОБЕФ „Хесед Лорот”



Цікаві Сторінки ЧОБЕФ „Хесед-Дорот”



Сайт ЧОБЕФ „Хесед-Дорот”



Сторінка ЧОБЕФ „Хесед-Дорот” в мережі Фейсбук



Соціальні послуги для підопічних (жертв нацизму) ЧОБЕФ „Хесед Дорот” надаються за підтримки гранту від „Конференції з матеріальних претензій єврейського населення до уряду Німеччини”.

Газета „Разом-Інейнем”. Засновник – Черкаський обласний благодійний єврейський фонд „Турбота поколінь – Хесед Дорот”.



9 786177 233670

ідентифікатор медіа – R30-03581.

Адреса редакції: 18010, Черкаси, вул. Б.Хмельницького, 66.
☎ (0472)37-70-79, 54-41-48; 54-43-11.
e-mail: ineinem20@gmail.com http://hesed-dorot.org.ua

Надруковано в друкарні м. Чернобай. Наклад 800 прим.
Підписний індекс 90781.
Розповсюджується безкоштовно.

Наші спонсори: Єврейська Федерація Великий МетроВест Нью-Джерсі та Міжнародна громадська організація Центр „Джойнт”.

Будь ласка, поведіться з цим виданням шанобливо — у ньому наведені слова Тори.